

จิตสาธารณะของชุมชนเมืองกับการกำจัดขยะ

สุรัชย์ วัฒนจันทร์¹

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กองขยะขนาดเท่าภูเขา ณ บริเวณต่าง ๆ ในเขตเมืองใหญ่หลังจากน้ำท่วมขังเมื่อช่วงหลายเดือนก่อนถือเป็นการยืนยันว่าน้ำท่วมคราวนี้ไม่เพียงแต่ปัญหาน้ำเสียที่ขึ้นมาแสดงให้เห็นว่า ในเมืองใหญ่ที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมว่าเป็นแหล่งสะสมของเสียมากที่สุดแห่งหนึ่ง แต่ยังบ่งชี้ถึงความเป็นเมืองที่มีปัญหาจากขยะ ซึ่งเห็นได้จากปริมาณขยะที่ตกค้างในช่วงน้ำท่วมอีกด้วย จากเหตุการณ์อุทกภัยครั้งใหญ่ในปีที่ 2554 ปัญหาใหญ่ปัญหาที่ประชาชนในเมืองใหญ่ต้องประสบหลังจากน้ำลดเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับปริมาณของจำนวนขยะมหาศาลที่จำเป็นที่จะต้องได้รับการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากบทความเรื่อง “น้ำลดกองขยะโผล่” ในหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ (2554:2) เผยช่วงน้ำท่วมในเดือนตุลาคมและพฤศจิกายนในปี 2554 มีปริมาณขยะมากถึง 2 ล้านตัน ซึ่งในจำนวนนี้เป็นของกรุงเทพมหานครมากถึง 700,000 ตัน ขณะที่การรีไซเคิลนำกลับมาใช้ใหม่ยังทำได้แค่ 26% ต่ำกว่าเป้าที่วางไว้ 30% และห่างไกลกับประเทศในยุโรปที่สามารถนำขยะกลับมาใช้ใหม่ได้ถึง 70% นอกจากนี้ วิจารณ์ สิมาฉายา(2554:12) ได้กล่าว

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตร คณะรัฐประศาสนศาสตร์(ศูนย์สีคิ้ว) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ว. ในบทความโลกวันนี้ว่า จากปัญหาขยะยังทำให้น้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำบางปะกง แม่น้ำปราชินบุรี แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำน้อย แม่น้ำสะแกกรัง และแม่น้ำนครนายก มีความเสื่อมโทรมลงมากกว่า 70% เนื่องจากปัญหาขยะที่เกิดจากการน้ำท่วม ซึ่งจากเหตุการณ์ดังกล่าวสามารถทำให้เห็นว่าปัญหาขยะที่มีจำนวนมากได้ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมต่างๆอย่างมากมาย ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวนั้นได้สอดคล้องกับบทความที่กล่าวไว้ในบทความ GR กรีนเลดาร์: น้ำลดกองขยะโผล่ ในหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจฉบับวันที่ 8 ธันวาคม 2554 ว่า ปัญหาของขยะที่เกิดขึ้นหลังจากน้ำท่วมขังในเมืองใหญ่ แสดงให้เห็นว่า เมืองใหญ่เป็นเมืองที่มีปัญหาของปริมาณขยะจำนวนมากอาทิเช่น ที่นอน สlinky ที่นอน หมอน มุ้ง โฟม ขวดพลาสติกต่างๆ ถังน้ำมันเครื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาที่เกิดจากขยะโฟมซึ่งหากประเมินจะพบว่าใน 1 วันจะมีกล่องขยะโฟมไม่น้อยกว่า 2 ล้านใบ ซึ่งจากข้อมูลทางสถิติพบว่ามีเพียง 26% ที่จะมีการจัดการเพื่อนำไปใช้ใหม่ แต่อย่างไรก็ตามยังมีการจัดการขยะยังไม่เหมาะสมเนื่องขยะบางประเภทอาทิเช่น โฟมหรือ พลาสติก จะต้องใช้เวลาอย่างต่ำไม่น้อยกว่า 500 ปี (บนดิน)

จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าผู้ที่มีส่วนข้องในการรับผิดชอบปัญหาดังกล่าว ยังขาดการตระหนักถึงความสำคัญและรูปแบบของการกำจัดขยะที่เหมาะสมซึ่งจะเห็นได้จากข้อมูลที่กล่าวไว้โดยสำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร (Department of Environment) ดังกล่าวไว้ในรายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร (2551) ว่าองค์การสหประชาชาติได้จัดการประชุมว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (human environment) ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ในปี พ.ศ. 2515 ซึ่งนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เข้ามามีบทบาทในกระแสการพัฒนาของสังคมโลกซึ่งผลจากการประชุมทำให้ทั่วโลกหันมาให้ความสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวาง และต่อมาในปี 2535 ประเทศไทยได้ร่วมลงนามในแผนแม่บทโลก เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือแผนพัฒนาที่ 21 (agenda 21) ในการประชุมสุดยอดของโลกด้านสิ่งแวดล้อม (earth summit) ณ กรุงริโอ-เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ซึ่งมีข้อตกลงร่วมกันว่าประเทศสมาชิกต้องตระหนักถึงปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นในโลก ในการปฏิรูปราชการเพื่อให้

หน่วยงานท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจัดการสิ่งแวดล้อมและมลพิษต่าง ๆ โดยสาระสำคัญในการพัฒนาเมืองมีสี่ประเด็นหลักและหนึ่งในนั้นคือรัฐมีหน้าที่ต้องจัดการ ขยะมูลฝอย ซึ่งถือว่าเป็นการให้บริการสาธารณูปโภคพื้นฐาน (กระทรวงต่างประเทศ, 2537: 9)

ดังนั้นการจัดการขยะมูลฝอยจึงยังคงเป็นปัญหาที่สำคัญของประเทศ ทั้งในเขตชุมชนและท้องถิ่นทุกระดับ จากข้อมูลที่พบในชุดคู่มือการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองท้องถิ่นที่จัดทำขึ้นโดยสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (2550; 123) ได้กล่าวว่าปริมาณขยะมูลฝอยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี ทั้งนี้จากการขยายตัวของชุมชน การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว และการขยายตัวของภาคธุรกิจต่างๆ จากรายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อมของนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมรายงานว่า มีปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นทั่วประเทศในรอบสิบปีที่ผ่านมาเพิ่มขึ้นกว่าร้อยละ 30% และการจัดการขยะมูลฝอยในอนาคตมีแนวโน้มของปัญหามากยิ่งขึ้นเนื่องจากสาเหตุหลายประการ ได้แก่ รูปแบบและองค์ประกอบของขยะมูลฝอยจะมีความยากต่อการกำจัดมากยิ่งขึ้น การต่อต้านการคัดค้านของประชาชนในการก่อสร้างสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น การขาดแคลนที่ดินในการก่อสร้างศูนย์กำจัดขยะมูลฝอย การขาดแคลนเครื่องมือและอุปกรณ์ในการเก็บรวบรวม การเก็บขน การขนส่งและกำจัดขยะมูลฝอย นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดในด้านทรัพยากรธรรมชาติและพลังงาน ตลอดจนงบประมาณในการดำเนินงาน รวมทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้การจัดการขยะมูลฝอยมีประสิทธิภาพ

เนื่องจากปัจจุบันความเจริญทางวัตถุในเมืองใหญ่มีบทบาทที่สำคัญมากขึ้นในการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของคนในสังคมซึ่งจะเห็นได้จากคนในสังคมมักจะแสวงหาความสุขและความพึงพอใจจากเงินทองมากกว่าให้ความสำคัญมากกว่าจิตใจ ด้วยเหตุดังกล่าวได้ส่งผลให้สังคมเต็มไปด้วยปัญหามากมาย การปลุกจิตสำนึกจึงนับได้ว่าเป็นหนทางในการแก้ปัญหาที่จะบุคคลในสังคมมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมทำให้ในปัจจุบันมีการกล่าวถึงคำว่า “จิตสาธารณะ” มากขึ้นเพื่อปลุกจิตสำนึกให้คนเสียสละ ทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมในการลดปัญหาและแก้ปัญหาเพื่อสร้างสรรค์สังคม ตามที่ Jorgen Habermas (1990)

ได้กล่าวไว้ว่าจิตสาธารณะ (Public Mind) หมายถึงจิตสำนึกเพื่อส่วนร่วมด้วยความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของสิ่งที่เป็นสาธารณะที่มีได้เป็นของผู้หนึ่งผู้ใดกล่าวคือทุกคนมีสิทธิและหน้าที่ในการบำรุงรักษาส่วนรวมกัน รวมถึงการมีคุณธรรมจริยธรรม มีความรัก ความเอื้ออาทร ตลอดจนการกระทำที่ไม่เสื่อมเสียหรือเป็นปัญหาต่อสังคม ประเทศชาติ การทำประโยชน์เพื่อสังคม ลดความขัดแย้งและการให้ขวัญกำลังใจต่อกันเพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข จิตสาธารณะเป็นสิ่งที่สามารถสังเกตได้จากความรู้สึกนึกคิด หรือการกระทำที่แสดงออกมา นอกจากข้อมูลดังกล่าว จิตสาธารณะยังมีความหมายครอบคลุมดังต่อไปนี้

1. จิตสาธารณะ คือ จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม จิตสำนึกในปทานุกรม ราชบัณฑิตยสถาน 2538 ให้ความหมายว่า เป็นภาวะที่จิตตื่นและรู้สึกตัว สามารถตอบสนองสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัส 5 คือรูป รส กลิ่น เสียงและสิ่งที่สัมผัสได้ การตระหนักรู้ และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน การคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน

2. จิตสาธารณะ คือจิตอาสาที่แสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจเพื่อส่วนรวม โดยการแสดงออกด้วยการอาสาไม่มีใครบังคับ

3. จิตสาธารณะ คือการสำนึกสาธารณะ ซึ่งรวมถึงการที่บุคคลตระหนักรู้และคำนึงถึงประโยชน์สุขของส่วนรวมและสังคมเห็นคุณค่าของการเอาใจใส่ดูแลรักษาสิ่งต่างๆที่เป็นส่วนรวม

4. จิตสาธารณะ คือจิตบริการที่เกี่ยวกับการคิดและการปฏิบัติในการให้ความช่วยเหลือผู้อื่น เป็นการประพฤติปฏิบัติที่มุ่งความสุขของผู้อื่นที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความตั้งใจดีและเจตนาดี

5. จิตสาธารณะ คือจิตสำนึกทางสังคมที่วัดด้วยการรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงาม ละอายต่อสิ่งที่กระทำผิด และมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ กล่าวโดยรวมพฤติกรรมที่แสดงออกมาผ่านจิตสาธารณะมีองค์ประกอบหลักอยู่ 3 ประการได้แก่

องค์ประกอบที่ 1 คือ การหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อส่วนรวมกันของกลุ่มโดยกำหนดจากตัวชีวิตได้แก่ การดูแลรักษาส่วนรวมรู้จักใช้ของส่วนรวมอย่างประหยัด ทุณฺณอม

องค์ประกอบที่ 2 การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวม ในวิสัยที่สามารถทำได้โดยกำหนดจากตัวชี้วัดจาก การทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย เพื่อ ส่วนรวม การรับอาสาที่จะทำงานเพื่อส่วนรวม

องค์ประกอบที่ 3 การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน ของกลุ่มโดยกำหนดจากตัวชี้วัดจากการไม่ยึดครองส่วนรวมมาเป็นของตัวเอง การเปิดโอกาส ให้ผู้อื่นได้สามารถใช้ของส่วนรวมนั้น

จากองค์ประกอบที่สำคัญของการสร้างจิตสาธารณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของคนในสังคมที่จะอาสาในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมให้ดียิ่งขึ้น เป็นสิ่งที่มีบทบาทสำคัญในการลดปัญหาที่จะเกิดจากขยะแบบยั่งยืนซึ่งสามารถดำเนินการ ผ่านการปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางความคิด การลงมือกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง

ขยะ: ปัญหาที่แก้ไม่ตก

ขยะมูลฝอยถือว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่เกิดผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม แก่สังคม ตั้งแต่ระดับจุลภาคจนถึงมหภาค ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานฉบับ พ.ศ. 2525 อ้างอิงโดย ชัยศรี ธาราสวัสดิ์พิพัฒน์ (2553) ได้ให้ความหมายของคำว่า มูลฝอยหมายถึง เศษสิ่งของที่ทิ้งแล้ว และในทางเดียวกันพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 อ้างอิงโดย ชัยศรี ธาราสวัสดิ์พิพัฒน์ (2553) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่าของเสีย ว่าหมายถึง ขยะมูลฝอย สิ่งปฏิกูล น้ำเสีย อากาศเสีย มลสารหรือวัตถุอันตรายอื่นใด ซึ่งถูกปล่อยทิ้งหรือมีที่มาจากแหล่งกำเนิดมลพิษ รวมทั้งกากตกตะกอนหรือสิ่งตกค้าง จากสิ่งเหล่านั้นที่อยู่ในสภาพของแข็ง ของเหลวหรือก๊าซ สำหรับกากของเสียอันตราย หมายถึง ของเสียที่มีลักษณะหรือคุณสมบัติทางกายภาพและคุณสมบัติทางเคมีที่เป็นอันตรายต่อ สิ่งแวดล้อม ซึ่งได้แก่ สารที่มีฤทธิ์กัดกร่อน สารไวไฟ สารที่เกิดปฏิกิริยาได้ง่าย สารพิษเป็นต้น กากของเสีย (Solid Waste) เป็นรูปแบบของขยะที่มนุษย์ไม่ต้องการและภาชนะหีบห่อที่ใช้แล้ว ตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 อ้างอิงโดย ชัยศรี ธาราสวัสดิ์พิพัฒน์ (2553)

ได้ให้ความหมายของคำว่าสิ่งปฏิกูลหมายถึงอุจจาระหรือปัสสาวะหรือสิ่งอื่นใดซึ่งเป็นสิ่งโสโครก และมีกลิ่นเหม็นในขณะที่มีมูลฝอยหมายความว่าเศษกระดาษ เศษผ้า เศษสินค้า ถุงพลาสติก ภาชนะที่ใส่อาหาร แก้ว มูลสัตว์หรือซากสัตว์ รวมตลอดถึงสิ่งอื่นใดที่เก็บกวาดจากถนน ตลาด ที่เลี้ยงสัตว์หรือที่อื่น กากของเสียเป็นแหล่งอาหารและแหล่งเพาะพันธุ์ที่หลบซ่อนของ สัตว์ประเภทต่างๆไม่ว่าจะเป็นหนู แมลงและพาหะนำโรค ซึ่งมักมีกลิ่นเหม็นและสกปรก ซึ่งปัญหาจากการทิ้งกากของเสียนั้นทำให้เกิดปัญหาที่ตามมาไม่ว่าจะเป็น ความสกปรก ท่อน้ำอุดตัน แหล่งน้ำเสื่อมโทรม ลำน้ำตื้นเขิน น้ำฝนที่ชะกองสิ่งปฏิกูลซึ่งส่งผลให้แม่น้ำ ลำคลองเน่าเหม็นและเกิดการสะสมในแหล่งน้ำที่ใช้อุปโภคบริโภคเป็นอันตรายต่อสุขภาพ

ลักษณะของกากของเสียนั้นสามารถที่จำแนกประเภทได้ตามลักษณะทางกายภาพ (physical composition) โดยมีลักษณะของกากของเสียที่เป็นสัดส่วนหรือร้อยละ ตามน้ำหนักหรือตามปริมาณ โดยมากแบ่งเป็นส่วนที่เผาไหม้ได้ (combustible) หรือเผาไหม้ ไม่ได้ (non-combustible) นอกจากนี้เรายังสามารถแบ่งลักษณะทางกายภาพของของเสีย ตามคุณสมบัติของความหนาแน่น (density) โดยคำนวณจากค่ามวลต่อหนึ่งหน่วยปริมาตร ซึ่งจำแนกแบบทั้งก้อน (bulk density) ของกากของเสียตามปกติ และความหนาแน่นระหว่างการขนถ่าย (transported density) ของกากของเสียที่ถูกอัดให้อยู่ในรถบรรทุกขยะระหว่างการขนถ่ายจากจุดกำเนิดไปยังจุดกำจัด

นอกจากลักษณะทางกายภาพของกากของเสียแล้ว กากของเสียยังแบ่งตามลักษณะทางเคมีโดยดูจากลักษณะองค์ประกอบทางเคมีต่างๆ เช่น ปริมาณน้ำที่อยู่ในกากของเสีย (moisture content) ปริมาณกากที่เหลือจากการเอาน้ำออกหมดแล้ว (total solids) ส่วนของกากที่เผาไหม้ได้กลายเป็น CO₂ และน้ำ กากที่เหลือหลังการเผาไหม้ (ash) และค่าความร้อนที่ได้จากการเผาไหม้ (calorific value) องค์ประกอบด้านเคมีอันได้แก่ไนโตรเจน ฟอสฟอรัส โพแทสเซียม คาร์บอน และไฮโดรเจน และปริมาณสารพิษของกากของเสีย (toxic composition) สุดท้ายลักษณะของเสียที่ถูกจัดประเภทตามลักษณะทางชีวภาพจะ ประกอบไปด้วยสองส่วนหลักๆอันได้แก่ประเภทของจุลินทรีย์ (microorganism)

ที่ปะปนอยู่กับกากของเสียเช่น เชื้อโรค เชื้อรา ไวรัส และแบคทีเรียที่ช่วยในการสลายตัวของสารอินทรีย์ในกากของเสีย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับขยะมูลฝอยและกากของเสีย ขยะมูลฝอยและกากของเสียที่มาจากชุมชนที่ถูกเก็บไว้เป็นจำนวนมากมักจะทำให้เกิดโรคมะเร็งกลิ่นเหม็น น้ำจากกองขยะที่ไหลลงสู่ลำคลอง ทำให้เกิดปัญหาน้ำเน่า ส่วนขยะที่ทิ้งลงตามท่อระบายน้ำและแม่น้ำลำคลองทำให้เกิดการอุดตัน ตื้นเขิน และเป็นปัญหามลพิษทางน้ำ นอกจากนี้ขยะติดเชื้อจากโรงพยาบาลและสถานพยาบาลก็อาจจะเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนได้ถ้าขยะไม่ถูกกำจัดโดยถูกวิธี ในส่วนของขยะมูลฝอยและกากของเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งมีทั้งโลหะหนัก สารพิษ สารเคมี หรือซากสัตว์ที่มีจำนวนมาก ก็มีความจำเป็นที่จะต้องมีการกำจัดพิเศษเพื่อไม่ให้ก่อปัญหาต่อไป ซึ่ง ณ ปัจจุบัน นั้นแค่เพียงการฝังกลบอย่างถูกสุขลักษณะหรือการทำลายกากยังไม่เพียงพอที่จะแก้ปัญหานี้ได้

ทิศทางการแก้ปัญหาและกำจัดขยะมูลฝอยโดยใช้วิธีจิตสาธารณะ

ตามที่ได้กล่าวมาจากหลักการของจิตสาธารณะที่กล่าวไว้ว่าการอาสาที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาและพัฒนาสังคมเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสังคม ดังนั้นจึงอาจจะกล่าวได้ว่าการนำหลักการจิตสาธารณะมาใช้ในการแก้ปัญหาขยะที่มีอยู่มากมายในสังคมให้ได้รับการแก้ไขอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ตามที่นโยบายและแผนส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2540-2559 ได้กล่าวไว้ว่าเป้าหมายดำเนินการจัดการขยะมูลฝอยไว้ดังนี้

1. ลดอัตราการเกิดขยะมูลฝอยชุมชนโดยเฉลี่ย 1 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน
2. ให้มีการใช้ประโยชน์จากขยะมูลฝอยชุมชนไม่น้อยกว่าร้อยละ 30 ของปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้น
3. ให้ทุกจังหวัดมีแผนหลักและแผนการจัดการจัดการขยะมูลฝอยและมีระบบกำจัดถูกลักษณะ ซึ่งกำหนดแนวทางไว้ 4 แนวทางดังนี้

1. ด้านการจัดการประกอบไปด้วยแนวทางดังต่อไปนี้

- 1.1 ใช้หลักการ ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย ทั้งกับประชาชนและหน่วยงานของรัฐที่เป็นผู้ผลิตมลพิษให้ดำเนินการจัดการมลพิษที่เหมาะสม
- 1.2 ให้มีการจัดการมลพิษระดับจังหวัดให้สอดคล้องกับแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบครบวงจร
- 1.3 สนับสนุนให้เอกชนดำเนินธุรกิจการบริการด้านการจัดการ ขยะมูลฝอย ทั้งในรูปของการว่าจ้าง การร่วมลงทุน หรือ การให้สัมปทานรับจ้างควบคุมระบบกำจัดขยะมูลฝอย
- 1.4 กำหนดองค์กรและหน้าที่ในการควบคุมกำกับดูแลจัดการมลพิษของหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนให้มีประสิทธิภาพ
- 1.5 ให้จังหวัดเตรียมที่ดินที่เหมาะสมสำหรับใช้กำจัดขยะมูลฝอย ระยะยาว รวมทั้งกำหนดพื้นที่ที่สงวนไว้เพื่อกำจัดมูลฝอย ในผังเมืองด้วย
- 1.6 ให้นำระบบที่ผู้ผลิตต้องรับผิดชอบต่อบรรพบุรุษที่ใช้แล้วจากผู้บริโภคเพื่อนำไปกำจัดหรือหมุนเวียนกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ รวมทั้งการกำหนดประเภทผลิตภัณฑ์ และบรรพบุรุษที่ผู้ผลิตต้องนำกลับคืนมาเพื่อลดปริมาณมูลฝอย
- 1.7 ติดตามตรวจสอบ และประเมินสภาพปัญหาและการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน และกำเนิดต่างๆ อย่างต่อเนื่องและพัฒนาระบบข้อมูลการจัดการขยะมูลฝอยให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน และทันสมัยตลอดเวลา รวมทั้งให้มีศูนย์ประสานงานข้อมูลการนำมูลฝอยมาใช้ประโยชน์

2. ด้านการลงทุนมีแนวทางดังต่อไปนี้

- 2.1 ส่งเสริมให้มีการลงทุนก่อสร้างสถานที่กำจัดมูลฝอยที่ถูกสุขลักษณะ และจัดหาเครื่องจักรกลที่เหมาะสม โดยรัฐร่วมทุนกับภาคเอกชน

หรือรัฐสนับสนุนงบประมาณทั้งหมดหรือสมทบบางส่วนให้แก่ราชการ ส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ

- 2.2 ส่งเสริมการลงทุนและให้สิ่งจูงใจแก่ภาคเอกชนที่ดำเนินธุรกิจหรือองค์กรสาธารณะ ประโยชน์ที่ทำงานเกี่ยวกับการจัดการมูลฝอย รวมทั้งการนำของเสียกลับมาใช้ประโยชน์
- 2.3 จัดตั้งศูนย์กำจัดมูลฝอยส่วนกลางที่สามารถใช้ร่วมกันได้ระหว่างชุมชนหลายแห่งที่อยู่ใกล้เคียงกัน
- 2.4 ปรับปรุงและฟื้นฟูสถานที่กำจัดมูลฝอยเดิมที่ไม่ถูกสุขลักษณะในพื้นที่ชุมชนทั่วประเทศตามลำดับความสำคัญที่เกิดขึ้น

3. ด้านกฎหมายมีแนวทางดังต่อไปนี้

- 3.1 ปรับปรุง แก้ไข กฎหมายระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับอัตราค่าธรรมเนียมการจัดการจัดการมูลฝอย และอัตราค่าธรรมเนียมการลดและการใช้ประโยชน์จากมูลฝอย
- 3.2 กำหนดมาตรฐานควบคุมมลพิษจากสถานที่กำจัดมูลฝอย และกำหนดเป็นแหล่งกำเนิดมลพิษที่จะต้องถูกควบคุมการระบายของเสียให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด
- 3.3 กำหนดระเบียบ ข้อบังคับ มาตรฐาน และกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างกลไกการเรียกคืนซากผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์เพื่อใช้ประโยชน์จากมูลฝอยและลดปริมาณมูลฝอยและมูลฝอยที่เกิดจากการก่อสร้าง
- 3.4 กำหนดให้มีระบบติดตามตรวจสอบบันทึกภาวะมลพิษจากแหล่งกำเนิดมลพิษ โดยส่งเสริมให้ภาคเอกชนมีบทบาทในการตรวจสอบมากขึ้น และให้ประชาชนมีส่วนร่วมในระบบการติดตามตรวจสอบ

4. ด้านการสนับสนุนมีแนวทางดังนี้

- 4.1 สนับสนุนให้มีการศึกษา วิจัย และพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาและเพิ่มประสิทธิภาพในการกำจัดขยะมูลฝอย
- 4.2 ให้มีการฝึกอบรม เพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ด้านวิชาการ และการบริหารจัดการ แก่เจ้าหน้าที่ของภาครัฐและเอกชน ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการมูลฝอย

เพื่อเป็นการตอบสนองนโยบายที่ได้กล่าวมา รังสรรค์ ปิ่นทอง (2555) ได้กล่าวเกี่ยวกับกรอบแนวคิดและทิศทางการจัดการขยะมูลฝอยในปี 2555-2559 ไว้ว่าการประสานงาน การฟื้นฟูคุณภาพสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ที่มีปัญหาโดยเฉพาะพื้นที่ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เขตควบคุมมลพิษ พื้นที่ปนเปื้อนมลพิษ และพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อแนวทางการจัดการจัดการขยะมูลฝอย นอกจากนี้ยังมีการกระตุ้นส่งเสริมและสนับสนุนให้ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นปลูกฝังประชาชนและผู้ประกอบการให้มีจิตสำนึก ในการดำเนินการจัดการน้ำเสียขยะมูลฝอย มูลฝอยติดเชื้อและของเสียอันตรายจากชุมชน อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งจัดให้มีระบบป้องกันและเตรียมความพร้อม รองรับกรณีเหตุฉุกเฉิน อุบัติภัยที่เกิดจากการรั่วไหลของสารเคมีหรือสารอันตรายต่างๆ อีกทั้งประชาชนควรได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตและการบริการรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกระบวนกรบริโภคของประชาชนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมโดยมีการนำ เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์มาใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการมลพิษอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นรูปธรรม โดยเน้นการส่งเสริมให้ลดมลพิษหรือปรับปรุงกระบวนการผลิตที่ ปราศจากมลพิษ และมีการพัฒนาระบบการบริหารจัดการมลพิษให้เกิดเป็นเอกภาพ ทั้งทางด้านกฎหมาย กฎระเบียบแบบแผนและแนวทางปฏิบัติของแต่ละหน่วยงาน โดยวัดประสิทธิภาพในการจัดการขยะได้ดังนี้

1. อัตราการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ (Recycle) ไม่น้อยกว่า 30 ของปริมาณขยะมูลฝอยทั่วประเทศ

2. อัตราการกำจัดขยะมูลฝอยชุมชน ของเสียอันตราย มูลฝอยติดเชื้อ และการบำบัดน้ำเสียชุมชน อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการต่อปริมาณขยะมูลฝอยและ น้ำเสียทั่วประเทศเพิ่มขึ้นและเพื่อเป็นการตอบสนองตัวชี้วัดความสำเร็จดังกล่าว รัฐสรรค์ ปิ่นทอง (2555) ได้สรุปแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและ ชุมชนในการนำจิตสาธารณะมาใช้ในการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน มูลฝอยติดเชื้อ ของเสียอันตราย อย่างมีประสิทธิภาพโดยอาศัยหลักการ 3R (Reuse, Reduce, Recycle) โดยการจัดการเศษอาหารในครัวเรือน เศษใบไม้หรือกิ่งไม้ ผ่านกระบวนการหมักทำปุ๋ย อีกทั้งยังต้องมีการสนับสนุนให้มีการกำหนดระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การจัดการขยะ มูลฝอย ตั้งแต่กระบวนการผลิต พฤติกรรมบริโภค การลดและการคัดแยก ณ แหล่งกำเนิด การนำกลับมาใช้ใหม่ การเก็บรวบรวมและขนย้าย ตลอดจนการกำจัดขั้นสุดท้าย ซึ่งสามารถทำได้โดยการออกกฎหมายกระทรวงภายใต้พระราชบัญญัติการสาธารณสุข 2535 โดยกำหนดอัตราค่ากำจัดขยะมูลฝอย ของเสียอันตราย และมูลฝอยติดเชื้อ อีกทั้งยัง ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกข้อบัญญัติท้องถิ่นในการจัดเก็บค่าธรรมเนียม เพื่อให้มีรายได้ที่เพียงพอในการเดินและบำรุงรักษาระบบอย่างต่อเนื่องและสร้างแรงจูงใจ ด้านรายได้ให้กับประชาชนในการที่จะอาสา ร่วมกันในการคัดแยกขยะมูลฝอยเพื่อลดปริมาณ ขยะมูลฝอยที่ต้องนำไปบำบัดและกำจัดให้เหลือน้อยที่สุด โดยการสร้างตลาดซื้อ ขายขยะรีไซเคิลในชุมชน มีการกำหนดสถานที่หรือจุดนัดพบในชุมชนที่เดินทางได้สะดวก หรือศูนย์รับแลกเพิ่มมูลค่าขยะ กำหนดนัดหมายการนำขยะมารวบรวมเพื่อนำไปขายหรือ รวบรวมไปกำจัด ผ่านการดำเนินการร่วมมือกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน อีกทั้งยังส่งเสริมธุรกิจรีไซเคิลหรือการแปรรูปใช้ใหม่ ด้วยการสนับสนุนผู้ประกอบการอาสา ที่จะผลิตสินค้าที่มีส่วนประกอบจากวัสดุรีไซเคิลเพิ่มมากขึ้น และพัฒนาวิธีการนำขยะมูล- ฝอยมาแปรรูปเพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ อีกทั้งยังมีการจัดระบบการเรียกคืนซาก ของเสียอันตรายจากผลิตภัณฑ์ที่ใช้แล้ว เช่น ซากผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์

หลอดไฟ แบตเตอรี่มือถือ น้ำมันหล่อใช้ เป็นต้น มีการกำหนดประเภทผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ที่ผู้ผลิตต้องนำกลับคืนโดยให้ผู้ผลิตและผู้นำเข้ารับผิดชอบการรวบรวมเศษซากผลิตภัณฑ์และจัดการซากผลิตภัณฑ์ด้วยการบำบัดกำจัดของเสียตามท้องที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้กำหนดรูปแบบขึ้น บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังมีความจำเป็นที่ต้องจัดให้มีระบบหรือสถานที่กำจัดขยะมูลฝอย มูลฝอยติดเชื้อ และของเสียอันตราย อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการและสอดคล้องกับปัญหาและศักยภาพ โดยภาครัฐจำเป็นต้องจัดสรรงบประมาณให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือส่งเสริมเอกชนให้เข้ามาร่วมลงทุนดำเนินการ

จะเห็นได้ว่าการบริหารการกำจัดขยะเน้นนโยบายจิตสาธารณะด้วยการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนทุกภาคส่วนและการทำงานร่วมกันนับได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งยวด กล่าวคือแต่ละหน่วยงานทั้งส่วนภูมิภาค ภาคเอกชน และภาคประชาชน จะต้องได้รับการสื่อสารประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลที่หลากหลายรูปแบบเพื่อให้เข้าใจในสาระสำคัญของแผนจัดการขยะมูลฝอยและรับแผนไปดำเนินการต่อซึ่งส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพในการกำหนดแผนงาน ตัวชี้วัด และเป้าหมายการทำงานร่วมกัน (Joint KPI) ส่งผลให้เกิดการถ่ายทอดแนวคิดและทิศทางของแผนการจัดการขยะมูลฝอยไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง

โดยสรุปภาคส่วนของเอกชนและผู้ประกอบการนั้นนับได้ว่ามีความจำเป็นอย่างมากที่ทั้งภาคธุรกิจและผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในการจัดการมลพิษที่เกิดจากการประกอบกิจการของตนเองให้เป็นไปตามมาตรฐานควบคุมที่กำหนดโดยเน้นการจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อปรับลดมลพิษในพื้นที่วิกฤติ และมีธรรมาภิบาลในการดำเนินบทบาทความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (Cooperate Social Responsibility: CSR) และให้การสนับสนุนช่วยเหลือ และอุดหนุนกิจกรรมของทั้งภาครัฐและชุมชนเพื่อการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โดยการบูรณาการร่วมกันของผู้ประกอบกิจการประเภทเดียวกัน สำหรับประชาชนนั้น รัชสรรค์ ปิ่นทอง (2555) ได้กล่าวว่าประชาชนจำเป็นต้องมีจิตสาธารณะในการมีส่วนร่วมในการรักษาคุณภาพ สิ่งแวดล้อมให้มากขึ้นโดยจะต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรของประชาชน ปลุกฝังการบริโภคเพื่อลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการเกิดของเสีย

เพิ่มบทบาทในกระบวนการตัดสินใจและมีส่วนร่วมบริหารการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนติดตามตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนและการส่งเสริมสนับสนุน การดำเนินงานของภาคส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

สรุป

จากความหมายและการนำแนวหลักการจิตสาธารณะมาใช้ในการบริหารจัดการ ผู้เขียนเห็นว่าเป็นวิธีการที่มีคุณภาพในการจัดการปัญหาขยะมูลฝอยแบบยั่งยืน ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปลูกฝังจิตสำนึกของผู้รับผิดชอบในทุก ๆ ฝ่ายให้มีจิตสาธารณะด้วยวิธีการกระบวนการที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็น การออกกฎหมาย การสร้างความตระหนักถึงผลประโยชน์ การใช้นโยบายทางเศรษฐกิจเพื่อให้ผู้รับผิดชอบได้มีจิตอาสาที่จะมีส่วนร่วมในการทำคุณประโยชน์ให้แก่สังคม อีกนัยหนึ่งผู้เขียนเห็นว่าจิตสาธารณะเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการปลูกฝังจิตสำนึก เนื่องจากการสร้างจิตสาธารณะเป็นสิ่งที่มีความหมายในเชิงคุณค่าทางสังคมที่จะสร้างค่านิยมและฐานคิดที่สำคัญ ทั้งนี้การสร้างโอกาสให้มีกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมสามารถที่จะปรับเปลี่ยนทัศนคติ ค่านิยม ที่มีใช้การเปลี่ยนแปลง “ไปสู่ความจริง” เท่านั้น หากแต่เป็นการเปลี่ยนแปลง “โลกทัศน์” หรือ “วิธีการมองโลก” โดยที่การสร้างจิตสาธารณะดังกล่าวเป็นประสบการณ์อันมีคุณค่าที่บ่มเพาะปลูกฝังค่านิยม ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของสังคมไทยที่เป็นสังคมแห่งความเมตตาและเอื้ออาทร ดังนั้นจึงเป็นส่วนสนับสนุนให้มีความเข้มแข็งต่อการให้บริการสวัสดิการทางสังคมอย่างยั่งยืนในสังคมไทย และเป็นการเสริมพลังให้ประชาชนและผู้รับผิดชอบอยู่ได้ในความเป็นพลวัตรของสังคม

เอกสารอ้างอิง

ชัยศรี ธาราสวัสดิ์พิพัฒน์. (2553). การจัดการสิ่งแวดล้อมในอุตสาหกรรม.

กรุงเทพฯ : วอเตอร์แปซิฟิก.

ลูกจันทร์. (2554). น้ำลด กองทัพขยะโผล่. กรุงเทพธุรกิจ, หน้า 1-2.

วิจารณ์ สิมานายา. (2554). โลกวันนี้. ผู้จัดการ. หน้า 12

สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร (Department of Environment). (2551).

รายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อมกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : สำนักสิ่งแวดล้อม
กรุงเทพมหานคร.

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ(2550).ชุดคู่มือการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
และสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. ชินวัฒน์ การพิมพ์ : กรุงเทพมหานคร.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2538). พจนานุกรม (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

รังสรรค์ ปิ่นทอง. (2555). เอกสารประกอบการประชุมโครงการสนับสนุนและเสริมสร้าง
สมรรถนะให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นการบริหารจัดการขยะมูลฝอยและ
ของเสียอันตรายจากชุมชน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2555. กรุงเทพฯ :
กรมควบคุมมลพิษ.

นโยบายและแผนส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2540-2559. (2554).

สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม พ.ศ. 2555. จาก www.environet.in.th.

Habermas, J. 1990, *Moral Consciousness and Communicative Action*, MIT
Press, Cambridge , Massachusetts.